

GERAGOGIKA – TRETÍ PILIER VÝCHOVOVEDY

Ctibor Határ

Abstrakt: Predkladaná vedecká štúdia, prevažne teoreticko-metodologického charakteru, má za cieľ preniknúť do blízkej histórie (i súčasnosti) geragogiky ako vednej disciplíny a stručne analyzovať proces jej konštituovania a metodologického kreovania v užšom európskom priestore (s akcentom na česko-slovenskú a nemeckú provenienciu). Dôraz je kladený aj na teoreticko-metodologické základy súčasnej geragogiky, počnúc predmetom jej skúmania, cez obsah, cieľ a úlohy, končiac až pri vedno-systémovom ukotvení geragogiky, ktorá predstavuje metodologický i metodický základ edukácie seniorov v rôznych sférach ich individuálneho a spoločenského života.

Kľúčová slova: edukácia seniorov, geragogika, vedná disciplína, predmet, cieľ, obsah a úlohy geragogiky, postavenie geragogiky v systéme vedných odborov.

GERAGOGY – THE THIRD PILLAR OF EDUCATION SCIENCE

Abstract: The present scientific study, mostly of theoretical and methodological nature, is intended to penetrate into the near past (and present) of geragogy as a discipline and analyze briefly the process of creating the constitution and methodology in the area of Europe (with emphasis on the Czech and Slovak and German provenance). Emphasis is also placed on theoretical and methodological basis of the current geragogy, covering the subject of investigation, content, objectives and tasks, science-systemic geragogy anchor being a methodological and methodical basis of senior education in various spheres of their individual and social life.

Key words: senior education, geragogy, scientific discipline, subject, content, objectives and tasks of geragogy, geragogy position in the system of scientific disciplines

Problematike (teórie, metodiky a profesie) edukácie seniorov je v súčasnosti venovaná relatívne dostatočná pozornosť na stránkach odbornej periodickej tlače, čo súvisí predovšetkým s predlžovaním ľudského veku a prirodzene i so starnutím populácie, ktoré je vnímané nielen ako národný, ale tiež medzinárodný problém a fenomén. Treba však poznamenať, že problémom spoločnosti nie je vysoký počet seniorov v demografickej štruktúre obyvateľstva, ale skôr otázka, ktorá sa vo vzťahu k tomuto trendu populačného vývoja vynára a síce, ako skvalitniť život, obrazne povedané pridať

život k rokom, tejto skupiny obyvateľstva, neraz sa nachádzajúcej na periférii spoločenského záujmu. Za prvý krok spoločnosti v ústrety riešenia tejto otázky možno považovať deklarovanie potreby neutíchajúcej starostlivosti, aj v podobe edukácie, v mnohých doposiaľ ratifikovaných dokumentoch, programoch a projektoch na medzinárodnej úrovni, ktoré vyústili, resp. sú vyústením rôznych vedeckých výskumov, realizovaných na podnet širšieho európskeho spoločenstva. K zvyšovaniu samotného kreditu a umocneniu významu edukácie aj za hranicami starobného dôchodku prispeli a permanentne prispievajú tiež vedecké monografie, ako aj odborné i vedecké štúdie z tejto oblasti teórie a praxe.

Téma sociálnej a edukačnej starostlivosti o seniorov nezostala bez povšimnutia ani na vedeckých medzinárodných konferenciách a odborných seminároch, ktoré sa na Slovensku a v Českej republike organizovali po roku 1990. Z tých najvýznamnejších a azda najviac medializovaných vedeckých podujatí, na ktorých odznali aj (ko)referáty zaoberajúce sa predmetnou problematikou, uvádzame práve medzinárodné vedecké konferencie organizované pod záštitou FiF Univerzity Komenského v Bratislave, FF Prešovskej univerzity v Prešove, FF a PdF Univerzity Palackého v Olomouci, ICV Mendelovej univerzity v Brne a i.

Konštituovanie geragogiky ako vednej disciplíny

Hoci výchova a vzdelávanie starších ľudí nie je výdobytkom súčasnej doby, je potrebné zdôrazniť, že metodologickou profiláciou vednej disciplíny, zaoberajúcej sa predmetnou edukačnou realitou, sa v bývalom Československu po prvýkrát začal intenzívne zaoberať predovšetkým *E. Livečka*, a to vo svojom priekopníckom diele *Úvod do gerontopedagogiky* (1979). Gerontopedagogiku chápal ako teóriu výchovy a vzdelávania k starobe a v starobe. Predmetná vedecká publikácia integruje v sebe viaceré významné skutočnosti, počnúc historickými reflexiami a perspektívami vývoja gerontopedagogiky ako vednej disciplíny, cez demografickú, ekonomickú, sociologickú a psychologickú determináciu výchovy k starobe a v starobe, končiac až pri samotnej metodike výchovno-vzdelávacej práce so starším človekom, vďaka ktorým boli v tej dobe položené prvé ucelene spracované metodologické základy vednej disciplíny, ktorej hlavným predmetom záujmu sú seniori v procese edukácie. Isteže, z hľadiska etymologického možno namietat, že pojem gerontopedagogika je v práci nesprávne vysvetľovaný, avšak v záujme posilnenia vedeckého kreditu a ďalšieho progresu skloňovanej vednej oblasti bolo a je potrebné doceniť najmä jej celospoločenský význam a svojim spôsobom tiež prvý pokus o kreovanie jej metodologických fundamentov.

Treba ale uviesť, že ani súčasná česká generácia vedcov, orientovaných na edukáciu seniorskej populácie, neoponuje predmetnému pomenovaniu uvádzanej vednej disciplíny. Gerontopedagogiku považujú naďalej za pedagogickú disciplínu, hoci miestami pripúšťajú jej širšie metodologické zázemie, keď ju radia do skupiny vied o výchove. Ako ďalej uvádza P. Mühlpachr (2009, s. 745), predmetom gerontopedagogiky je *edukácia seniorov, starostlivosť, pomoc i podpora jednotlivcov a sociálnych skupín v seniorskom veku*. Gerontopedagogika sa zameriava aj na analýzu inštitúcií, edukačných programov i základných faktorov ovplyvňujúcich seniorskú edukáciu z hľadiska individuálnych a spoločenských potrieb. P. Mühlpachr (2009, s. 743) ďalej dodáva, že má antropocentrický charakter, z hľadiska agogiky dominuje jej edukačné zameranie a jej špecifickým znakom je tiež inter- až transdisciplinárny prístup k skúmaniu gerontopedagogickej skutočnosti s využitím integrujúcej stratégie.

Na základe uvedeného je možné konštatovať, že systémové ukotvenie českej gerontopedagogiky treba vidieť nielen vo vedách o výchove, ale tiež v gerontológii, resp. nazerajúc na problematiku zo širšieho hľadiska, vo vedách o človeku.

V podmienkach Českej republiky stoja za povšimnutie mnohé doposiaľ publikované vedecké a odborné práce významných osobností z oblasti geragogiky, sociálnej gerontológie, či geriatrickej, ako napr. práce V. Pacovského (1990), H. Haškovcovej (1990), Z. Kalvacha (1997), J. Jesenského (2000), P. Mühlpachra (2004), M. Štilca (2004), D. Sýkorovej (2007), D. Jarošovej (2006), M. Venglářovej (2007), D. Klevetovej a I. Dlabalovej (2008), T. Tošnerovej (2009), M. Vážanského (2010), H. Janečkovéj a M. Vackovéj (2010), E. Malíkovéj (2011) a iných.

Spätosť Slovenskej a Českej republiky sa do konca 90. rokov 20. storočia prejavovala aj na geragogickej odbornej scéne. V roku 1998, zásluhou R. Čornaničovej, vychádza jedno z jej najznámejších diel s názvom *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*, v ktorom sa autorka zaoberá nielen seniormi ako cieľovou skupinou edukácie, obdobím sénia z aspektu edukácie, aktuálnymi otázkami výchovy, vzdelávania a výcviku seniorov, inštitucionálnou základňou seniorskej edukácie, štrukturálnou charakteristikou edukácie seniorov, ale tiež kladením metodologických základov geragogiky, ktorá na vedeckom podklade tieto okruhy problémov skúma. Treba objektívne priznať, že ide o prvú komplexnejšiu prácu svojho druhu venovanú teórii edukácie seniorov na našom území po roku 1989. Dlhodobé výskumy a bohatú publikačnú aktivitu v oblasti edukácie (so zameraním na U₃V) a sociálnej starostlivosti o seniorov vyvíja B. Balogová, ktorá patrí v súčasnosti nielen k najvýznamnejším predstaviteľkám geragogiky a sociál-

nej práce so seniormi na Slovensku, ale je tiež organizátorkou pravidelných vedeckých konferencií o senioroch s medzinárodnou účasťou, ktoré sa konajú pod záštitou FF PU v Prešove. Obzvlášť inšpiratívna je jej monografická práca „Seniori“ (2005), v ktorej autorka rozpracováva okrem štandardných otázok, týkajúcich sa staroby a procesov starnutia, aj problematiku prípravy na dôchodkový vek, kvality života seniorov, zamestnanosti seniorov, seniorskej edukácie a thanatológie. O celkovom prínose psychických a fyzických aktivít pre človeka v seniorskom veku píše vo svojich prácach tiež známy slovenský geriatier L. Hegyi (2000). Z radov slovenských lekárov – geriatrov, ktorí nastolenú problematiku publikačne a empiricky podporovali, resp. naďalej podporujú, uvedieme napr. V. Baláža (1983), Š. Litomerického (1992), I. Bartošoviča a Š. Krajčíka (2004). N. Hrapková (1996, 1999, 2002) a Z. Ballová (2002) podrobnejšie rozpracovali možnosti edukácie ľudí vo vyššom veku a jej prínos v oblasti prevencie pred sociálnou izoláciou. Obidve autorky orientujú predmet svojho záujmu aj na problematiku neformálneho vzdelávania seniorov na univerzitách tretieho veku. Na vybrané problémy zo sociálnej a sociálno-edukačnej práce s klientmi sociálnych zariadení pre seniorov sa vo svojich prácach zamerali tiež T. Matulayová (2000, 2008), J. Perhác (2000), M. Bayerová (2008), B. Balogová (2007, 2009), M. Centková (2007), I. Farský a M. Solárová (2010), C. Határ (2005, 2008a,b), A. Kasanová (2009), M. Hrozenská (2008), M. Zimermanová (2010) a iní.

H. Mieskes patrí k nemeckým predstaviteľom, ktorý v 70. rokoch 20. storočia ako prvý zavádza pojem *geragogika*. Zo systémového hľadiska ju chápal ako vednú oblasť gerontológie, ale tiež ako imanentnú súčasť výchovovedy. Geragogiku definoval v najširšom zmysle slova ako „vedu o pedagogických podmienkach, sprievodných javoch, resp. následkoch procesu starnutia“ (Mieskes, 1971). V 80. rokoch na jeho koncepciu nadviazal R. Bartel a v 90. rokoch L. Veelken. Na strane druhej s pojmom *gerontagogika* sa po prvýkrát môžeme stretnúť v práci O. F. Bollnowa (1962), ktorý v nej vyslovil požiadavku výchovnej pomoci v starobe, ktorá by mala slúžiť správne mu a zmysluplnému zvládaniu životných situácií. Náuku o výchove starších ľudí teda nazval gerontagogikou. S Bollnowou koncepciou, resp. terminológiou sa tiež zotožnili H. Ruprecht (1973), W. Braun (1986) a F. Pöggeler (2004). Okrem uvádzaných pojmov, ktoré svedčia o názorovej pluralite aj v tejto oblasti vedy a spoločenskej praxe, nachádzame v nemeckej literatúre aj ďalšie pojmy, ako napr. *pedagogika starých ľudí* (Zarncke, 1957), *geriagogika* (Hugelmann, 1965), *pedagogika staroby* (Hubrich, 1981), *gerontopedagogika* (Karg, 1987) alebo *špeciálnopedagogická práca so starými ľuďmi* (Breckow, 1992). Z etymologického hľadiska sa prikláňame k pojmu *geragogika* (H. Mieskes), prípadne *gerontagogika* (O. F. Bollnow), avšak rešpektujúc pravidlá metodológie vied,

odporúčame radiť geragogiku, resp. gerontagogiku do kategórie autonómnych vedných disciplín, nie vied¹.

Teoreticko-metodologické základy geragogiky

Existenciu každej vedy a vednej disciplíny, a geragogiku z tejto kategórie nevynímajúc, zásadne podmieňuje niekoľko kritérií, ktoré zároveň predikujú aj mieru ich vedeckosti. Bez ohraničenia a presnej formulácie vlastného **predmetu vedeckého poznávania a experimentálneho pretvárania, systémovej teórie, pojmového aparátu a terminológie**, ako aj bez príslušnej **metodologickej orientácie a metodológie vedy i výskumu**, nemožno hovoriť o vede, či vednej disciplíne. Opodstatnenosť bytia jednotlivých sociálnych, edukačných, behaviorálnych a antropologických vied a vedných disciplín nepriamo súvisí aj s ich **pragmatickým uplatnením** v konkrétnej spoločenskej realite. Preto je úplne prirodzené, že z hľadiska utilitárneho býva každá vedecká teória pomerne často skloňovaná aj vo vzťahu k praxi. Je totiž nesporné, že teória, ktorá nenachádza uplatnenie v praxi, nemôže ašpirovať na vedecky podloženú a nespochybniteľnú poznatkovú bázu.

V širšom zmysle slova zahŕňa geragogika nielen reflexiu výchovy a vzdelávania v starobe, ale rozprestiera sa až na výchovu a vzdelávanie k starobe a učenie sa starnutiu (starnúť). Definícia neobmedzuje úlohu geragogiky len na edukačnú koncepciu s ohľadom na staršiu generáciu ako cieľovú skupinu, ale predmetom geragogickej problematiky je tiež starnutie a edukačné zaobchádzanie s ním. To znamená, že geragogické aspekty vystupujú tak vo výchove detí, ako aj v dospelom (produktívnom) veku, a to v oblasti prípravy na starobu. V užšom zmysle slova sa geragogicky označujú len koncepcie výchovy a vzdelávania, ktoré sa zaoberajú edukáciou v starobe a ktoré sa vzťahujú výlučne na seniorov (Bubolz-Lutz, 1984, s. 12).

Podľa L. Veelkena (2003, s. 55) je geragogika vednou disciplínou o teórii a praxi edukačnej a kultúrnej práce so staršími ľuďmi. Jej cieľom je „rast identity“ v priebehu života. Geragogika nie je len zúžená vedná oblasť o starnutí, ale pokrýva celý priebeh života, vystupuje ako medzigeneračné učenie v kontexte pedagogiky a andragogiky. Geragogika skúma vzťah kultúry, spoločnosti a individua a spája gerontológiu so spoločenskovedne orientovanou

¹Veda je určitý systém kategorizovaných poznatkov, odrážajúcich objektívnu realitu, ktorá už bola prebádaná, resp. potenciálne čaká na svoje prebádanie. Celý tento systém usústavených vedeckých poznatkov spravidla vylučuje akékoľvek špekulácie o pravdivosti, či nepravdivosti daných vedeckých teórií, zákonov a zákonitostí, pričom je kategorizovaný do viacerých vedných disciplín, ktoré tvoria jeden komplex (integrovateľný celok), nazývaný veda (vedný odbor). To znamená, že vedná disciplína je len *partikulárnou súčasťou vedy, resp. vedného odboru, ktorý ju predovšetkým metodologicky zastrešuje*.

výchovovedou (edukačná gerontológia). Tak stoja pedagógovia a geragógovia na začiatku a na konci biografického modelu ľudského vývoja.

Vychádzajúc z prác H. Mieskesa a F. Pöggelera chápeme geragogiku (z gréckeho slova *gerón* = *starec*, *agein*, *agoge* = *viest*, *vedenie*) ako *vednú oblasť (disciplínu) edukológie a gerontológie, ktorá sa zaoberá teóriou, praxou, metodikou a profesiou edukácie ľudí v seniorskom veku. Táto sa uskutočňuje prostredníctvom cieľovo a vekovo špecifických ponúk edukácie dospelých. Geragogika je určená starším ľuďom, ale aj deťom, mládeži a dospelým v produktívnom veku, pretože podrobne analyzuje prirodzené procesy starnutia, potreby, záujmy a práva starších spoluobčanov, poukazuje na funkcie edukácie seniorov, na medzigeneračné vzťahy a spôsoby, ako ich možno optimalizovať a vylepšovať*. R. Čornaničová (1998, 2007) preto opodstatnene hovorí v súvislosti s edukáciou seniorov, a teda aj s predmetom geragogiky o *preseniorskej* (príprava na starobu), *vlastnej seniorskej* (edukácia v senu) a *proseniorskej* (formovanie pozitívneho vzťahu k starším ľuďom a k starobe) edukácii.

Uvádzané vymedzenie predmetu skúmania geragogiky však môže pôsobiť príliš zúžene, a preto ho R. Čornaničová (1998, s. 123) dopĺňa o ďalšie oblasti, ako je:

- analýza základných faktorov, ktoré vplyvajú na seniorskú edukáciu z hľadiska jej individuálnej a spoločenskej potreby;
- analýza edukačných aktivít ako prostriedku facilitácie osobnostného potenciálu seniora;
- analýza jednotlivých programov, inštitúcií, a doplníme tiež zariadení a organizácií, ktoré súvisia s edukáciou seniorov;
- analýza štrukturálnej charakteristiky seniorskej edukácie.

Z hľadiska špecializačných aspektov andragogiky² môžeme za predmet geragogiky považovať aj *kultúrno-osvetovú prácu so seniormi, sociálno-edukačnú prácu so seniormi*, ako aj *profesijné a ďalšie vzdelávanie seniorov* (Čornaničová, 1998, s. 124; Balogová, 2005, s. 118–119).

Treba však uviesť, že geragogika sa zaoberá týmito otázkami po stránke teoretickej, praktickej, empirickej, vedecko-výskumnej i metodicko-koncepcnej. Jej predmetom nie je len deskripcia preseniorskej, proseniorskej a seni-

²Súčasný systém slovenskej andragogiky stojí na troch pilieroch, ktoré zároveň predstavujú jej tri základné subsystémy, a to *profesijná andragogika, kultúrna andragogika* a *sociálna andragogika*. K uvedenej diferenciacii andragogiky ako vedy došlo na základe potrieb vyplývajúcich z tých oblastí života dospelého človeka, kde je najviac vystavovaný zmenám, kde hľadá životnú orientáciu, spôsoby ďalšieho utvárania, sebazdokonaľovania a sociálnej pomoci (Tokárová et al., 2003). V súčasnosti sa už javí predmetné členenie andragogickej vedy na tri základné subsystémy ako nedostačujúce a zúžené, prihliadajúc na ten fakt, že andragogika má štatút autonómnej vedy s vlastným širokokoncepčným vedným systémom.

orskej edukácie, kultúrno-osvetovej a sociálno-edukačnej práce so seniormi, či profesijného a ďalšieho vzdelávania seniorov, ale taktiež jej (jeho) výskum, preskripcia, prognózovanie, vyhodnocovanie a v konečnom dôsledku tiež predikcia následkov a efektívnosti poskytovanej edukácie, resp. starostlivosti (pomoci).

Vedecko-teoretická pozícia geragogiky je tak empiricky ako aj fenomenologicky orientovaná, kvantitatívne ako aj kvalitatívne a rovnako objektivizujúco ako aj interpretujúco zameraná. Metodologické ťažisko geragogiky spočíva vo výskume konania, aj keď takto získané poznatky môžu mať len ohraničený charakter. Jej cieľom je udržanie, resp. vybudovanie kompetencií, a tiež zaistenie kvality života a životnej spokojnosti (Skiba, 1996, s. 19).

Cieľ ako istá *anticipácia výsledkov odborného geragogického pôsobenia na človeka v kontexte rozvíjajúcej sa ľudskej osobnosti a spoločnosti* predstavuje pre edukačnú prax akúsi métu, ku ktorej by malo naše odborné pôsobenie smerovať. Je nesporné, že samotná prax udáva geragogike ako vednej disciplíne nové úlohy, ktoré ju zaväzujú predmetnú skutočnosť objektívne prebádať a prakticky pretvárať, a tak formulovať nové zákonitosti, pravidlá či odporúčania na zefektívnenie geragogickej praxe.

Globálne možno konštatovať, že primárnym cieľom geragogickej praxe je *stabilizácia, socializácia, kultivácia a rozvoj osobnosti dospelého človeka v seniorskom veku prostredníctvom ďalšieho profesijného, občianskeho a záujmového vzdelávania, sociálno-výchovnej starostlivosti a kultúrno-osvetovej činnosti*. Je potrebné si uvedomiť, že ciele edukácie musíme vnímať komplexne, a preto by tieto mali zahŕňať ako individuálne, tak aj spoločenské potreby a požiadavky. Cieľ geragogiky však treba vidieť aj v rovine teoreticko-metodologickej, v rámci ktorej sa prioritne usiluje o *vedecké poznávanie edukačnej reality seniorov za účelom zdokonaľovania vlastnej teórie, metodiky, metodológie, profesie i praxe*.

I keď sme primárne cieľ geragogiky (v rovine teoretickej i pragmatickej) vzťahovali výlučne na seniorov (oblasť seniorskej edukácie), pripomíname, že sekundárne má dosah aj na deti, mládež a dospelých v produktívnom veku (oblasť proseniorskej a preseniorskej edukácie).

V súčasnosti však stojí pred geragogikou mnoho doposiaľ nezodpovedaných otázok, tak teoretickej, ako aj pragmatickej povahy, o riešenie ktorých sa musí usilovať v ďalšom období svojej existencie. Preto je nevyhnutné venovať zvýšenú pozornosť taktiež aktuálnym úlohám geragogiky. Hoci ich predkladáme v diferencovanej podobe, t. j. úlohy prevažne akademickej a pragmaticko-profesijnej povahy, je medzi nimi evidentná a zároveň aj potrebná priama prepojenosť, pretože nemožno oddeliť teóriu (vedu) od praxe.

Na základe toho, na ktorú stránku geragogiky sa úlohy vzťahujú, ich možno rozdeliť do dvoch základných kategórií, a to:

1) *úlohy, vzťahujúce sa na geragogiku ako praktickú činnosť a profesiu:*

- úlohou andragogiky je usilovať o maximálnu kvalitu osobného života dospelých a o rozvíjanie dospelého človeka tak, aby tvorivým spôsobom zasahoval do diania spoločnosti (Porubská, G., 2001); z uvádzaného vyplýva, že andragogika, a teda aj geragogika zahŕňa nielen *individuálno-osobnostný* (rozvoj osobnosti dospelého, resp. seniora do maximálnej možnej miery po všetkých stránkach), ale tiež *spoločenský* (vytváranie optimálnych podmienok na to, aby sa mohol dospelý jednotlivec, resp. senior, bezproblémovo zaradiť do spoločnosti, a tak aktívne participovať na spoločenskom dianí a byť tak prínosom pre celú spoločnosť, seba samého i svojich najbližších) *aspekt*;
- ...

2) *úlohy, vzťahujúce sa na geragogiku ako vednú disciplínu:*

- dôslednejšie spracovať problematiku teoreticko-metodologickej i vedecko-výskumnej súčinnosti geragogiky s inými vedami, prípadne vednými disciplínami, najmä však so sociálnou andragogikou, ktorej nedeliteľnou súčasťou ešte donedávna geragogika bola;
- ...

Geragogika nadobudla v ostatných rokoch, a to najmä vďaka doposiaľ publikovaným prácam predovšetkým metodologického charakteru, kredit autonómnej vednej disciplíny (s metodologickým uzemnením v gerontológii a edukológii, resp. v užšom slova zmysle v andragogike), ktorá rozvíja svoju systémovú teóriu, prax, metodiku i metodologickú orientáciu samostatne. Keďže geragogika doposiaľ nemá v našich podmienkach štatút autonómneho študijného odboru ako pedagogika či andragogika, výkon geragogickej práce v rôznych oblastiach života jednotlivca a spoločnosti zabezpečuje andragóg, prípadne v kontexte našich štúdií sociálny andragóg (t. j. andragóg s užšou sociálno-andragogickou kvalifikáciou). To znamená, že pomáhajúca profesia geragóga je nateraz v štádiu odbornej argumentácie.

Vedno-systémové zázemie geragogiky

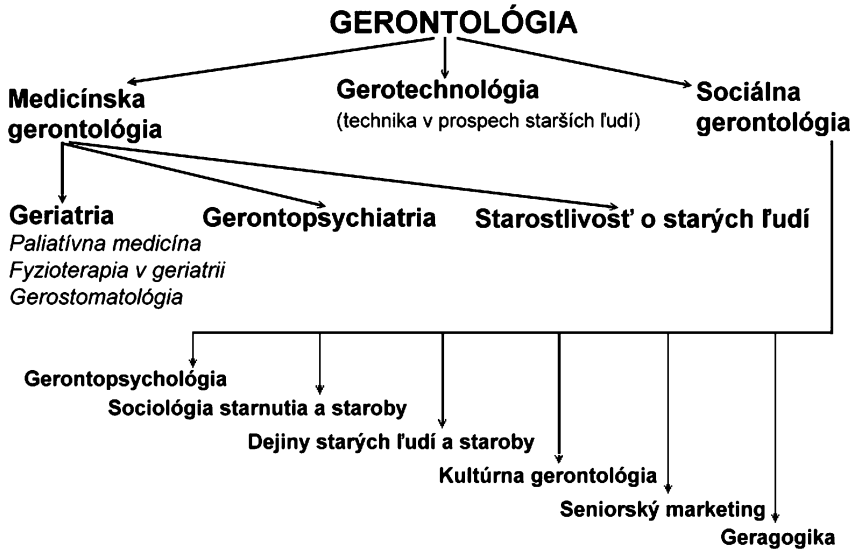
Š. Švec (1988, 1998), opierajúc sa o medicínsky model, zaviedol pre potreby výchovnej teórie i praxe pojem *antropagogika*, do ktorej zahrnul celú praktickú vedu o edukácii detí i mládeže (*pedagogiku*), dospelých (*andragogiku*)

a seniorov (*geragogiku*). Celý systém prakticko-aplikatívnej vedy o edukácii človeka zaradil do širšieho kmeňového odboru, nazývaného *edukológia výchovoveda*), ktorá v konečnom dôsledku geragogiku ako autonómnu vednú disciplínu metodologicky i systémovo zastrešuje. Jej metodologický model prirovnal k *modelu tzv. poznávaco-pretvárajúcej paradigmy*, ku ktorému sa približuje väčšina sociálnych a humanitných vied či vedných disciplín. Podstata predmetnej metodologickej paradigmy spočíva tak vo vedeckom, či už teoreticky, prakticky alebo empiricky ponímanom poznávaní edukačnej reality, ako aj v experimentálnom zdokonaľovaní a pretváraní edukačných konštruktov, pôsobiacich na osobnosť seniora.

Z hľadiska metodologického považujeme za potrebné uviesť, že geragogika v našich podmienkach doposiaľ nenadobudla štatút autonómnej vedy, ako napr. pedagogika či andragogika, a preto jej metodologické základy vymedzujeme v kontexte výchovovedy a gerontológie. Keďže seniori spadajú do adultnej vekovej kategórie, je možné geragogiku a jej základné metodické, teoretické a profesijné otázky koncipovať v rámci andragogickej vedy. Zo systémového hľadiska nám teda vyplýva, že v užšom slova zmysle patrí geragogika do sústavy *aplikovaných vedných disciplín andragogiky*. Podľa R. Čornaničovej (2007, s. 227) je *špecializovanou disciplínou vied o výchove* vzhľadom na to, že edukačný proces chápeme v biodromálnom kontexte, zároveň tiež *špecializovanou andragogickou disciplínou* a pre svoje zameranie na cieľovú skupinu seniorov aj *gerontologickou disciplínou*.

E. Bubolz-Lutz (1984, s. 13–14) na základe viacerých dôvodov konštatuje, že nie je celkom správne radiť edukáciu seniorov úplne do andragogiky. Svoje konštatácie obhajuje nasledovnými argumentmi:

1. Osobitná životná situácia starších ľudí si vyžaduje špecifické učebné ciele a obsahy, ktoré sa od tých v andragogike v značnej miere líšia.
2. Socio-emocionálne potreby a záujmy staršieho človeka sú inak vnímané ako potreby a záujmy dospelého v stredných rokoch života.
3. Psychická a fyzická schopnosť výkonu a zvládania záťaže u seniorov je v porovnaní s mladšími dospelými redukovaná.
4. Učebné procesy u starších ľudí sa odlišujú od tých u mladších dospelých v rozličných oblastiach a vyžadujú si špecifický metodický a didaktický postup.
5. Akcent geragogiky je oproti andragogike posunutý z profesijno-kvalifikačného ďalšieho vzdelávania a sprostredkovávania poznatkov na utváranie voľného času, životnú pomoc a ďalšie vekovo špecifické témy.
6. Geragogika je zameraná na rozličné cieľové skupiny – telesne a psychicky postihnutí, vysoko nadaní... seniori.

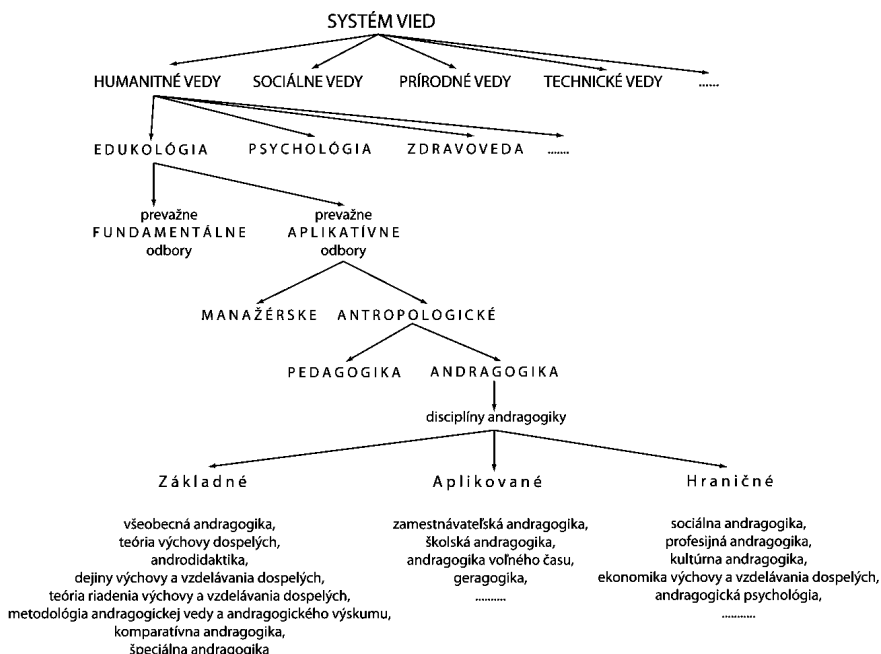

Obrázok 1. Vnútrotná diferenciacia vedného systému gerontológie

7. Geragogika je cez problematiku svojich cieľových skupín oveľa silnejšie určená. Zaoberá sa tiež úlohami sociálnej geragogiky a práce so seniormi (napr. poradenstvom, životnou pomocou, krízovou intervenciou, gerohygienou, geroprofylaxiou a pod.).
8. Geragogika je s príbuznými disciplínami medicíny, psychoterapie, sociálnej práce veľmi úzko prepojená a cez ne napojená na ďalšiu nadradenú disciplínu (v našom ponímaní vedu), a to gerontológiu.

V nemeckej proveniencii možno badať, v porovnaní s domácimi prácami, isté systémové rozdiely v samotnej štruktúre gerontológie ako vedy. Staršie pramene (Mieskes, 1970, s. 95; Petzold, Bubolz, 1976, s. 43) ju členia na tri základné odvetvia: *geriatricu*, *geragogiku* a *gerontologickú psychológiu/gerosociológiu*. V novšej literatúre je ponímanie systému gerontológie v komparácii s predchádzajúcim modelom viac diferencovanejšie. Obrázok 1 tiež ilustruje vedný systém gerontológie s už inštitucionalizovanými, resp. o inštitucionalizáciu sa usilujúcimi vednými odvetviami (Höpflinger, 2004).

Faktom teda zostáva, vychádzajúc z predchádzajúcich konštatácií a najmä z obrázku č. 1, že geragogika je systémovo i metodologicky ukotvená v geron-

Obrázok 2. Miesto geragogiky v sústave vied o výchove

tológii, resp. v užšom slova zmysle v sociálnej gerontológii (a dodávame tiež vo výchovovede, prihliadajúc na jej edukačné intencie a poslanie).

Na strane druhej, obrázok 2 schematicky znázorňuje postavenie geragogiky v systéme vied o výchove (Švec et al., 1998; Perhács, 2004; Porubská, Határ, 2009).

Geragogika je teda *autonómnou* (pretože má svoje pevné miesto v systéme vied, pojmový aparát, terminológiu, systémovú teóriu, metodologickú i výskumnú orientáciu a základňu) *humanitnou a prevažne aplikatívnou vednou disciplínou edukológie a gerontológie*, ktorá pre svoju viacdimenzionálnosť vytvára optimálne podmienky nielen pre intra-, ale predovšetkým pre inter- a transdisciplinárny výskum.

Hoci miera vedeckosti mnohých vied, resp. vedných disciplín o človeku, do skupiny ktorých radíme i samotnú geragogiku, je prakticky neporovnateľná s exaktnými vedami, ako sú prírodovedné odbory, nemožno tieto vedy, resp. vedné disciplíny považovať za menejcenné alebo azda konkurencie neschopné (Švec, 1998).

Záver

Problematika, na ktorú v predkladanej štúdiu poukazujeme, je vysoko aktuálna a, domnievame sa, metodologicky nie dostatočne vyriešená. Preto je potrebné apelovať na vedcov, teoretikov a metodológov, aby docenili závažnosť tohto problému a venovali mu adekvátnu pozornosť. To však nie je možné bez vzájomnej diskusie, pretože len výmenou názorov a vhodnými argumentmi možno dospieť k požadovanému vedeckému progresu.

Slovenská geragogika je na správnej ceste svojho vedeckého, ale aj pragmatického smerovania. To, že v reálnej sociálnej a edukačnej praxi sa už dlhé roky naplňa jej podstata, je nesporné. V záujme ďalšieho teoreticko-metodologického rozpracovávaní jej systémovej teórie s cieľom posilniť vedecký i (celo)spoločenský kredit geragogiky, a tým aj jej terénnej praxe a profesie, je nevyhnutné funkčne prepojiť doposiaľ poznané s neustále sa produkujúcim novým poznaním, ktoré je určitou zárukou existencie predmetnej vednej disciplíny aj v budúcnosti.

Literatúra

- BALÁŽ, V. 1983. *Ako sa dožiť vysokého veku*. Martin: Osveta. 176 s.
- BALOGOVÁ, B. 2005. *Seniori*. Prešov: Akcent Print. 158 s. ISBN 80-969274-1-8.
- BALOGOVÁ, B. 2009. *Seniori v spektre súčasného sveta*. 2. vyd. Prešov: Akcent Print. 103 s. ISBN 978-80-89295-19-7.
- BARTEL, R. 1986. *Geragogik – ein Aufgabenbereich der Heilpädagogik*. Giessen: Institut für Heil- und Sonderpädagogik. 171 s. ISBN 3-922346-14-6.
- BARTOŠOVIČ, I., HEGYI, L., KRAJČÍK, Š. 2004. Vývoj bežných denných činností u seniorov v sociálnych inštitúciách. *Geriatrics*, roč. 5, č. 4. ISSN 1335-1850.
- BAYEROVÁ, M. 2008. Problémy s adaptáciou seniorov na ústavné prostredie domova dôchodcov. In BALOGOVÁ, B., et al. *Svet seniora – senior vo svete*. Prešov: FF PU, s. 102–114. ISBN 978-80-8068-814-1.
- BOLLNOW, O. F. 1962. *Das hohe Alter: Neue Sammlung*, č. 2, s. 385–396.
- BRECKOW, J. 1992. Was hat Sonderpädagogik mit Gerontologie zu tun? *Zeitschrift für Heilpädagogik*, roč. 43, s. 471–476.
- BUBOLZ-LUTZ, E. 1984. *Bildung im Alter: Eine Analyse geragogischer und psychologisch-therapeutischer Grundmodelle*. Freiburg i. B.: Lambertus. 198 s. ISBN 3-7841-0253-0.
- CENTKOVÁ, M., BALOGOVÁ, B. 2007. *Filozofia sociálnej starostlivosti o terminálne chorých*. Prešov: Akcent Print. 167 s. ISBN 978-80-89295-01-2.
- ČORNANIČOVÁ, R. 1998. *Edukácia seniorov*. Bratislava: UK. 156 s. ISBN 80-223-1206-1.

- ČORNANIČOVÁ, R. 2007. Sociálnoandragogické aspekty edukácie seniorov a geragogiky. In PORUBSKÁ, G., PERHÁCS, J. (ed.). *Základy andragogickej pedeutológie a sociálnej andragogiky: zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Nitra: PF UKF, s. 222–244. ISBN 978-80-8094-086-7.
- FARSKÝ, I., SOLÁROVÁ, M. 2010. Kvalita života seniorov v komunitnom zariadení. *Profese on-line*, roč. 3, č. 1, s. 30–41. ISSN 1803-4330.
- HAŠKOVCOVÁ, H. 1990. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama. 416 s. ISBN 80-7038-158-2.
- HATÁR, C. 2008a. *Edukatívne a sociálne aspekty rezidenciálnej starostlivosti o seniorov*. Nitra: PF UKF. 88 s. ISBN 978-80-8094-383-7.
- HATÁR, C. 2008b. *Edukácia seniorov v sociálnych zariadeniach*. Nitra: EFFETA. 126 s. ISBN 978-80-89245-08-6.
- HATÁR, C. 2005. *Inštitucionálna edukatívna starostlivosť o seniorov v Slovenskej republike*. Nitra: PF UKF. 104 s. ISBN 80-8050-821-6.
- HEGYI, L. 2000. O význame psychickej a fyzickej aktivity vo vyššom veku. In ČORNANIČOVÁ, R. (ed.). *Obohacovanie života starších ľudí edukačnými aktivitami II*. Bratislava: NOC, s. 101–103. ISBN 80-7121-196-6.
- HOTÁR, V., PAŠKA, P., PERHÁCS, J., et al. 2000. *Výchova a vzdelávanie dospelých. Andragogika: terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: SPN. 547 s. ISBN 80-08-02814-9.
- HÖPFLINGER, F. 2004. *Gerontologie: Definition und Entwicklung im Blick auf den gesellschaftlichen Fortschritt*. [vid. 2004-03-24]. Dostupný z WWW: <http://mypage.bluewin.ch/hoepf/fhtop/fha1ter10.html>.
- HRAPKOVÁ, N. 1996. Možnosti vzdelávania ľudí vyššieho veku. *Pedagogická revue*, roč. 48, č. 5–6, s. 286–289. ISSN 1335-1982.
- HRAPKOVÁ, N. 1999. Vzdelávanie na univerzitách tretieho veku a jeho význam pre seniorov. *Pedagogická revue*, roč. 51, č. 4, s. 312–318. ISSN 1335-1982.
- HRAPKOVÁ, N., BALLOVÁ, Z. 2002. Vzdelávanie ako prevencia k sociálnej izolácii starších ľudí. *Vzdelávanie dospelých*, roč. 7, č. 3, s. 21–30. ISSN 1335-2350.
- HROZENSKÁ, M., et al. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*. Martin: Osveta. 181 s. ISBN 978-80-8063-282-3.
- HUBRICH, H. U. 1981. Der alternde Mensch in der modernen Gesellschaft – auch ein pädagogisches Problem. In BRAUN, W. (ed.). *Die ältere Generation*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt, s. 105–112.
- JANEČKOVÁ, H., VACKOVÁ, M. 2010. *Reminiscence: využití vzpomínek při práci se seniory*. Praha: Portál. 152 s. ISBN 978-80-7367-581-3.
- JAROŠOVÁ, D. 2006. *Péče o seniory*. Ostrava: OU. 110 s. ISBN 80-7368-110-2.
- JESENSKÝ, J. 2000. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. Praha: Karolinum. 354 s. ISBN 80-7184-823-9.
- KALVACH, Z., et al. 1997. *Úvod do gerontologie a geriatrie. 1. díl. Gerontologie obecná a aplikovaná*. Praha: Karolinum. 194 s. ISBN 80-7184-366-0.

- KARG, H. H. 1987. *Gerontopädagogik*. Frankfurt am Main: Haag und Herchen.
- KASANOVÁ, A. 2009. *Až za hranice života. II. diel. Hospicová a paliatívna starostlivosť v komplexe zdravotného a sociálneho systému*. Nitra: FSVaZ UKF. 82 s. ISBN 978-80-8094-526-8.
- KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. 2008. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada. 202 s. ISBN 978-80-247-2169-9.
- LITOMERICKÝ, Š. 1992. *Geriatría*. Martin: Neografia. 274 s. ISBN 80-217-0499-3.
- LIVĚČKA, E. 1979. *Úvod do gerontopedagogiky*. Praha: ÚŠI při MŠ. 233 s.
- MALÍKOVÁ, E. 2011. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada. 326 s. ISBN 978-80-247-3148-3.
- MATULAYOVÁ, T. 2000. O sociálnej práci v domovoch dôchodcov. In ČORNANIČOVÁ, R. (ed.). *Obohacovanie života starších ľudí edukačnými aktivitami II*. Bratislava: NOC, s. 133-135. ISBN 80-7121-196-6.
- MATULAYOVÁ, T. 2008. Trendy v rozvoji sociálnych služieb pre seniorov. In BALOGOVÁ, B., et al. *Svet seniora – senior vo svete*. Prešov: FF PU, s. 88-101. ISBN 978-80-8068-814-1.
- MIESKES, H. 1971. Geragogik – ihr Begriff und ihre Aufgaben innerhalb der Gerontologie. *Actuelle gerontologie*, č. 1, s. 279-283.
- MIESKES, H. 1970. Geragogik – Pädagogik des Alters und des alten Menschen. *Pädagogische Rundschau*, roč. 24, č. 2, s. 90-101.
- MÜHLPACHR, P. 2004. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita. 203 s. ISBN 80-210-3345-2.
- MÜHLPACHR, P. 2009. Gerontopedagogika. In PRŮCHA, J. (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, s. 743-747. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PACOVSKÝ, V. 1990. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum. 136 s. ISBN 80-201-0076-8.
- PERHÁCS, J. 2004. *Andragogika*. Nепublikované prednášky. Nitra: ÚTV PF UKF.
- PERHÁCS, J. 2000. Možnosti využitia sociálnej andragogiky v domovoch dôchodcov. In ČORNANIČOVÁ, R. (ed.). *Obohacovanie života starších ľudí edukačnými aktivitami II*. Bratislava: NOC, s. 124-127. ISBN 80-7121-196-6.
- PETZOLD, H., BUBOLZ, E. 1976. *Bildungsarbeit mit alten Menschen*. Stuttgart.
- PORUBSKÁ, G. 2001. *Pedagogika dospelých – andragogika*. Nепublikované prednášky. Nitra: PF UKF.
- PORUBSKÁ, G., HATÁR, C. 2009. *Kapitoly z andragogiky pre pomáhajúce profesie*. Nitra: PF UKF. 212 s. ISBN 978-80-8094-597-8.
- PÖGgeler, F. 2004. *Abstract: Gerontagogik*. [2004-03-24]. Dostupný z WWW: <http://info.uibk.ac.at/c/c6/c603/cd-paed/abstract/geront.html>.
- RUPRECHT, H. 1977. Probleme der Erwachsenenbildung alter Menschen. In PÖGgeler, F. (ed.). *Handbuch der Erwachsenenbildung: Soziologie der Erwachsenenbildung*. Stuttgart, s. 250-259.

- SKIBA, A. 1996. *Fördern im Alter: Integrative Geragogik auf heilpädagogischer Grundlage*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt. 140 s. ISBN 3-7815-0839-0.
- SÝKOROVÁ, D. 2007. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Slon. 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.
- ŠTILEC, M. 2004. *Program aktivního stylu života pro seniory*. Praha: Portál. 136 s. ISBN 80-7178-920-8.
- ŠVEC, Š. 1988. Antropogogika = pedagogika + andragogika + geragogika. *Kultúra slova*, roč. 22, č. 7, s. 246–248.
- ŠVEC, Š., 1998. et al. *Metodológia vied o výchove: kvantitatívno-scientistické a kvalitatívno-humanitné prístupy*. Bratislava: Iris. 303 s. ISBN 80-88778-73-5.
- TOKÁROVÁ, A., et al. 2003. *Sociálna práca: kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: PU. 573 s. ISBN 80-968367-5-7.
- TOŠNEROVÁ, T. 2009. *Jak si vychutnat seniorská léta*. Brno: Computer Press. 239 s. ISBN 978-80-251-2104-7.
- VÁŽANSKÝ, M. 2010. *Kvalita života starších dospělých a seniorů v kontextu výchovné a sociální pomoci*. Brno: Mendelova univerzita. 214 s. ISBN 978-80-7392-130-9.
- VEELKEN, L. 2003. *Reifen und Altern: Geragogik kann man lernen*. Oberhausen: Athena-Verlag. 156 s. ISBN 3-89896-158-3.
- VENGLÁŘOVÁ, M. 2007. *Problematické situace v péči o seniory: příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. Praha: Grada. 96 s. ISBN 978-80-247-2170-5.
- WINGCHEN, J. 1998. *Geragogik. Lehr- und Arbeitsbuch für Altenpflegeberufe*. Hagen: Brigitte Kunz Verlag. ISBN 3-87706-965-7.
- ZARNCKE, L. 1957. *Das Alter als Aufgabe: Alterspsychologie als Grundlage der Altersfürsorge*. Freiburg i. B.: Lambertus.
- ZIMERMANOVÁ, M. 2010. Senior v systéme inštitucionálnej sociálno-výchovnej starostlivosti. In BALOGOVÁ, B. (ed.). *Elan vital v priestore medzigeneračných vzťahov*. Prešov: PU, s. 301–307. ISBN 978-80-555-0198-7.

Autor

Doc. PaedDr. Ctibor Határ, PhD., Katedra pedagogiky PF UKF, Drážovská 4, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: chatar@ukf.sk